

Herregårdene på Als i det 16. århundrede.

Af A. D. Jørgensen.

Ligesom i de fleste andre egne af Nordslesvig forsvandt i slutningen af det 16. århundrede de gamle herregårde på Als for at give plads for store hertuglige avlsgårde, der blev drevne af forpagtere med hoveripligtige bønder. For befolkningen betegnede dette en stærk nedgang både i sociale og økonomiske kår; det hertuglige hof i Sønderborg, senere forøget med et andet i Nörborg, måtte til det yderste lægge beslag paa bøndernes ydelser for at kunne optræde standsmæssigt, medens det stod øens menige indbyggere fjærnt. Herregårdenes tidligere ejere, de adelige „junkere“, havde derimod stået disse langt nærmere, talte deres sprog og levede spredte imellem dem uden at stå synderligt over storbønder, præster og velstående købstadsfolk i levevis og vaner.

Det ligger i sagens natur, at der kun er opbevaret få og spredte efterretninger fra denne ældste herregårdstid. De adelige slægter, som ejede dem, er forlængst uddøde, eller, hvor enkelte endnu er i live, gennem tre århundreder skilte fra enhver forbindelse med Als og således uden nogen overlevering fra hin tid. Der er aldrig gjort noget forsøg på at samle, hvad der kunde oplyse de gamle forhold; det lå ikke i hertugslægtens interesse at vedligeholde

holde minderne om en lykkeligere fortid. Det skal nu forsøges her, med et enkelt opbevaret mindesmærke som udgangspunkt, at samle hovedtrækkene til et billed af herregårdsforholdene i det 16. århundrede; muligvis vil det da kunne fuldstændiggøres ved bidrag fra selve øen.

I det danske rigsarkiv opbevares der en „slægtebog“, som er samlet af den kejserlige feltmarskal i trediveårs krigen, grev Henrik Holk, hvis fader var født på slægtens gamle sædegård Rønhave. Han har dertil brugt optegnelser af sin farfader, der ejede Rønhave fra 1535 til sin død 1579. Henrik Holk var født 1599 på Kronborg, hvor hans fader var kongens lensmand; han uddannedes hjemme og i udlandet, både i videnskaber og krigerske færdigheder, og droges tidlig af lyst til eventyr og heltebedrifter ind i den store krig i Tyskland. Efter først at have kæmpet for protestanterne i en række år, tog han efter freds slutningen mellem Danmark og kejseren tjeneste under dennes berømte hærfører Wallenstein, hvis eventyrlige heltebane han beundrede. Holk kom til at stå ham nær i personligt venskab og næde ved sin sjældne tapperhed og hærførerdygtighed værdigheden som feltmarkal, ligesom han af kejseren blev udnævnt til rigsgreve og fik løfte om store godser i Bømen. Men en pludselig død bortrev ham 1633, få måneder før Wallenstein på kejserens befaling blev myrdet af sine officerer.

Sin slægtebog har han afsluttet i tiden nærmest efter sit bryllup med Hilleborg Krafse (Juni 1628), imellem de forskellige krigstog, i hvilke han deltog. Den består af en lang række malede våbenskjolde, tildels på pergament, svarende til hans egne og hustruens „aner“, de umiddelbare forfædre og stammemødre. Endvidere findes der

optegnelser om hans egen ungdom, om hustruens slægt og afskrift af farfaderens optegnelser om sine sønners dåb. Det er især disse sidste, som her er af værd for os, da de giver os en udsigt over størstedelen af den daværende adel paa Als og i Sundeved, i midten af det 16. århundrede.

Der skal nu først gives et aftryk af de pågældende stykker af slægtbogen, hvorefter udbyttet af de deri indeholdte oplysninger skal blive samlet til en overskuelig helhed.

I. Henrik Holks fædreneslægt.*)

Henrik Holk til Eskildstrup, Kong. Mayst. øffuerstes forældre och adelig Herkompst.

1. Hans fader Ditlef Holk til Høygaard.
2. Hans farfader Henrik Holk til Rønhafue, rigens sekretær.

Hans farmoder Helene Reventlow til Søboe.

3. Hans farfaders fader Bertel Holk til Rønhafue.
Hans farfaders moder Karen Lund af Tansgaard.
4. Hans farmoders fader Anders Reventlow til Søboe, øfwerste udi Fyen.

Hans farmoders moder fru Sitsele Lange af Engelsholm.

5. Hans farfaders faders fader Godske Holk til Ballegaard.
Hans farfaders faders moder fru Anna Powisk til Holbek.

---

*) De paa Als og i Sundeved bosiddende personer er her fremhævede.

6. Hans farmoders faders fader Jacob Reventlow til Søboe.
Hans farfaders faders moder fru Margrete Flemming.
7. Hans farfaders moders fader Henrik Lund til
Tansgaard.
Hans farfaders moders moder fru . . . . . Schrandye.
8. Hans farmoders moders fader er gammel Erik Lange
fra Engelsholm.
Hans farmoders moders moder fru . . . . . Saxstrup.

II. Begyndelsen af Henrik Holks våbenbog.

Henrik Holkis

ferne och mørne 32 waben
och

Hilleborre Kravfsis

ferne och mørne 32 waben.

Disse efterskrefne waben, 32 fæderne paa die Holkers, Reventloers; och 64 mørne paa die Krabber og Skauffuers side, som ærre mine ahner, hafuer ieg udtegnat af en original, skrefuen med min farfader Henrich Holkis hand, och mormoders Birgitte Skauffuis hand. Disligeste min kierre hustrues Hilleborge Kraufsis 32 ahner, af hindes moder Dorethe Banners original handskrift.

Anno Christi 1629   Ætatis meæ 30. Othensee.
mense Aprili.   Henrich Holk.

Virtute et sangvine.

1. Holker. (Rød mursparre i hvidt; 7 røde og hvide faner på hjelmen).

Fader Ditlof Holk, Henriksøn. Er nefnet efter sin farbroder Ditlof Holk, som blødt sig død af nesen.

2. Reventlow. (Rød mur med tre tinder, i hvidt).
Farmoder Malene Reventlow Andersdatter.
3. Lunder. (Sort udspilet fugl uden hoved, med stjerne på hovedets sted, i hvidt.)
Faders farmoder Karen Lund, Bertel Holkis af Tansgaard frue, och Henrik Lunds datter. (Den sidste af dette slægt.)
5. Langer. (Tre røde roser i hvidt.)
Farmoderens moder, Sissele Lange af Engelsholm, Anders Reventlow til Søboes frue.
5. Pogwisch. (Hvid ulv i blåt.)
Fru Anna Powisk af Holbek, som hafde Godske Holk.
6. Schrandi. (Hvid halvmåne i skrådelt feld, oppe til højre rødt, nede til venstre blåt.)
(Ingen oplysninger.)

III. Gamle Henrik Holks sønners fødsel og dåb.*)

Henrik Holk till Rønhauffne hafde bryllup med Jomfrue Malene Reventlow S(alig) Anders Reventlow och frue Sissele Langis Datter paa Søboe udi Fyen Anno Christi 1546, den Søndag som S. Michaelis aften paafaldt, under Tyrens Tegen.

Anno 1549, den første Dag udi Nye, i Septembris Maanit paa en Tirsdag efter S. Bartolomej Dag, imellem Klokken var 8 och 9 Formiddag, føddis Henrik Holks och Fru Malene Reventlows første Søn Bertell Holk, efter sin Farfader kaldit, fød under Planeten Mars, udi Weckdens

---

*) Sønnensønnen har ikke overalt kunnet læse sin farfaders håndskrift, hvorfor der både findes fejl og udeladelser i afskriften. Disse er her blevne rettede eller udfyldte i [ ].

Tegen, paa Rønhaufue. Till hannom stunde Faddere disse efterskrefne: Michell Brockenhus till Brangstrup, Gregorius von Ahnfeld til Søgaard, Bendiktus Seested till Mellwitgaard, Woldamahr och Jørgen von der Herberge Brødre till Snabeklund, Thønīs Sture till Helwittgaard, Jørgen Sture till Gammelgaard, Frants Brockenhus till Egeskov, Asmus von Ahlefeld till [Åbenrå], Erik Ucke till Awenbeklund [d. e. Avnbøllund], Hans Holk till Barritskov, Godske Holk Bertelsen, Fru Karen Holk, Sitsele Lange, Frue Else Hr. Tønīs Niensens till Ligtuide, Anna Knud Ebbesens till [Kogsbøl], Fru Anna till Wanding, Fru Karine [Eriksen] till Estrup, Frue Soffie Jacob Hardenberges till Sandholt, Fru Margrette Grubbe [Krabbe] paa Ønne, Fru Anna Mangnis till Blantsgaard, Fru Carine Lange till Koxbølle,*) Jomfrue Birrete Holk aff Slesvig Kloster.

Anno 1550 i Decembri den 5. Dag nye Maanit paa en Fredag S. Lucieaften imellom 8 och 9 formiddag under Planeten . . . udi Løffuens Tegen blef fød paa Rønhaufue Anders Holk, den anden deris søn, saa kaldet efter hans morfader Anders Reventlow. Hans faddere vare Johan Fries til Hesselagger Kongl. Majestet's Canceled, Hans [Reichenbach] til Wanding, Erik Bille til Lindet, Erik Eriksen til Eystruppe, Jochim Bryde til Søboe paa Alse, och Knud Reventlow till Søboe udi Fyen, Fru Karen Michel Brockenhuses til Bramstrup, Frue Margrette Erik Grubbes [d. e. Krabbes] til Bustrup, frue Karine von der Herberge, frue Karine Sestede til Melwit, frue Emerents Bryde til Wagaarde, jomfru Maren Reventlow til Søboe udi Fyen.

---

*) Her tilføjes: Jffuer Eriksen Rosenkrantz's frue och hr. Niels Langes syster; denne hafde ikkun en uechte søn, hed Christian, som blef adlit af Kong Fridrich, hvoraf er die nye Langer med en rose.

Anno 1556, Janr. 10, paa en tisdag paa Agnettedag imellem 3 och 4 om morgenen, under planetten Venus, udi Twillingens tegen, blef paa Rønhafue fød deris tredie søn Ditlof Holk, saa kaldet efter hans s. faderbroder. Hans faddere vare disse efterskrefne: Erik Krabbe til Bustrup, Jfuer Eriksøn til Koxbølle, Paull Mogensen til Blantsgaard, Jochum Bryde til Worgaard, Henrik Lund til Torsletgaard [d. e. Tandsletgaard], Jørgen Hartwig til [Munkgaard], Morits Høcken til Haderslef, Skackie Plilis husfogit paa Sønderborg, Balsar Karberrig til Erbikgaard [d. e. Ærtbjerggaard], Jacob Revenlow til Søboe, frue Anna von Arnfeld til Søgaard, frue Margrette von Qualen til Awenbøll, frue Margrette von der Hardenberg [d. e. Herberge] til Snabeklund, frue Dorette Mottie til Wanding, frue Margrette Hans Holkis til Baridskov, fru Ermegaard Bryde til Søboe paa Als, jomfrue Ida Holk, jomfrue Bierete Reventlow, jomfrue Barbare Eriksen af Exstrupgaard, hr. Povel Godelycke provist paa Als och Karsten Bondemand borger udi Hamborge.

Anno 1558, Maji 29, pintsedag, den 8. dag udi nye maanet, eftermiddag imellom et och toe slet, under den planete Jupiter, udi Skorpionens tegen, fødes deris fierde søn Christian Holk, opneufned efter mester Christian Lange, som døde til Rom. Hans faddere vare disse paa Rønhafue: Johan Blom, Godske Holk, Bertel Holk, Margrette Erik Krabbis, Elsebe von Ahnfeld, jomfrue Anna von Qualen, her Peder Brun sognepæst til Wlckebyllkierke.

Anno 1564, Septembri 2, i maanens sidste quarter, paa en løfuerdag, ved 8 slet formiddag, udi Løwens tegen og under Saturni tegen, fødis paa Rønhafue, tre dage før nyet, deris femte søn Erik Holk, blef døbt om onsdagen,

ch var hans faddere: Erik Lange, Wolf Høchen, Anders Krabbe, Anders Holk, Margrette Erik Krabbis, Birgitte Sture, Anne Hartwig. Han døde strax efter om torsdagen ved elfue slet och er begrafuen udi Wleche Kircke, hart for hans moders stoel.

Selve slægten Holk er tidligere behandlet i disse årbøger, i anledning af deres gamle sædegård Ballegård i Ullerup sogn (1891, 53 ff. 80). Den førte i sit våben en rød mursparre, bestående af syv sten, i hvidt; på hjelmen syv skiftevis, røde og hvide faner. En Erik Holk nævnes alt i begyndelsen af det 14. århundrede som marsk hos den sønderjydske hertug, senere forekommer hans søn „Erik Holk Marsksøn“. Den ældste bekendte Holk på Als er den foran nævnte Goske, hvis fader synes at have været en Ditlev, medens der samtidig nævnes en Mattis Holk. Den sidste havde efter gamle jordebøger solgt 16 gårde på Als til kongerne, deraf 2 i Dynneved, 1 i Stolbro og 13 i Stævning; i eller ved denne sidste by havde han vel altså haft en herregård. Goske Holk nævnes ikke mere ved adelens skatteansættelser 1506, hvorimod hans sønuer Bertel (Bartelt) og Vulf da optræder, med henholdsvis 4 og 14 bønder (plove). Bertel var efter den foran meddelte forældretavle ejer af Rønhave i Ulkebøl sogn, Vulf ejede Melsgård i Oksbøl sogn.

Bertel Holk nævnes blandt de adelsmænd, som 1523 opsigde Kong Kristian II. og hyldede Fredrik som eneste hertug; han opføres da med to „heste“ (d. e. ryttere til hærfølge), hvad der viser, at hans gård da hørte til de større, havde et tilliggende af mindst en halv snes bønder. 1534 opføres han da også i lenets skatteregn-

skab med 10 plove; året efter døde han og fulgtes på Rønhave af sin søn Henrik Holk.

Denne havde fået en lærd opdragelse og blev 1528 indskrevet ved universitetet i Wittenberg som student; reformationen havde dengang alt vundet så stor fremgang på Als, at de mere fremmelige søgte til selve Luthers læresæde. Han gik ind i kong Fredrik I.'s kancelli og tjente her i en årrække som sekretær, også efter at Kristian III var kommen i besiddelse af riget. Som løn herfor forlenedes han med degnedømmet i Bergen og indtægterne til hellig tre kongers kapel ved Roskilde domkirke.*)

---

*) Kongebrevet af 16. Okt. 1536 er karakteristisk for tiden både ved hvad det giver og hvad det kræver, og meddeles derfor her med nyere retskrivning:

„Vi Kristian, osv. gøre alle vitterligt, at vi af vor synderlig gunst og nåde, så og for villig og tro tjeneste, som os elskelige Henrik Holk, vor sekretær, os og riget hertil gjort og bevist haver og herefter troligen gøre og bevise må og skal, have undt og forleut og med dette vort åbne brev nådeligen og gunsteligen unde og forlene hannem vor og kronens kapelle helge tre kongers kapelle udi Roskild domkirke liggendes og samme kapelle med al sin rette tilliggelse, bønder, tjenere, residens, gårde, gods og al anden herlighed og frihed med al rente og rettighed, som de tilliggendes er og med rette der tilligget have, intet undertaget, udi alle måde at have, nyde, bruge og beholde udi sin livs tid og så længe han lever, dog med så skel, at han, Gud almægtigste til lov og ære skal dagligen lade sjunge nogle salmer og anden sang i samme kapellet, og skal han des til behov holde to små fattige sinker og dennom besørge til øl, mad og klæde til skellighed, hvilke samme sinker skulle med de vikarier, som i samme kapellet forleninger have, dagligen sjunge der udi samme salmer og sang efter den skik og måde, som vi ville lade give dennom en ordinans på, så der ingen brøst på findes. Sammeledes skal og fornævnte Henrik Holk besørge to fattige studenter, som studere her udi København, til mad, øl og

I året 1546 ægtede han Magdalene Reventlow, datter af Anders Reventlow til Søbo på Fyn, og arvede en del jordegods med hende, deriblandt senere selve Søbo herregård. Året efter forærede han tilligemed sin hustru en smukt udskåren prædikestol til Ulkebøl kirke. Han arvede senere Ballegaard, dels efter sit søskendebarn Goske Holk, dels efter Iver Eriksen af slægten Rosenkrans på Kågsbøl ved Tønder, der døde barnløs. Denne var søn af Erik Klavsen (Rosenkrans) og Dorotea Holk, der siges at have været Henriks søster, men efter alderen må have været hans faster; hendes søn, Kong Kristian II's bekendte kansler, Gotskalk Eriksen, må nemlig senest være født i året 1490.*) Det anføres i Henrik Holks slægtbog som betegnende for den danske arveret i Sønderjylland på den tid, at moderens arvegård således efter sønnens død gik til hendes slægt

---

klæder, så at de få deres nødtørfelige ophold til skellighed; dog skal fornævnte Henrik Holk have tilsyn med, at samme to sinker og de to studenter, som han i så måde både de i kapellet og disligste her udi studium holde skal, en sådan person, som bekvem ere at studere og vilje har til at studere, så at forhåbendes er, at de dennom forbedre ville. Skal han og holde samme kapellet med sin residens og andet gods, som der tilliggendes er, ved sin hævd og magt, og tjenere som på samme gods boende er, ved lov, skel og ret, og ingen af dem forurette imod loven. Desligste skal han ej forhugge eller forhugge lade nogle de skove, som der tilliggendes er, til upligt i nogen måde. Thi forhyde vi alle osv. Givet på vort slot København, s. Galli dag, under vort sekret (Herre kongen underskrev med egen hånd.)“ Af danske cancellis brevbog.

*) Han er altså opnævnt efter sin morfader Goske (d. e. Gotskalk) Holk. Årbøger 1891, s. 53 og 80 er Dorotea Holk fejlagtig opfattet som den yngre Goskes søster. Af et brev fra Vulf Høk til hertug Hans i Haderslev af 1562 ses det, at han og hans søskende på deres moders vegne hører til Goske Holks arvinger, der svarer en årpenge til hans enke. Henrik til Rønhave må senere have købt de andre arvinger ud.

og ikke blev hos dennes frænder. Rimeligvis har Henrik Holk fået endel af Rosenkransernes gods i Tønderegnet, thi 1573 mageskiftede han 9 gårde her mod 5 i Ullerup sogn, som tilhørte hertug Hans den ældre i Haderslev. I så tilfælde må det antages, at Dorotea Holk har overlevet og arvet sin søn Iver Eriksen og derved bragt hans gods over til sin slægt.

Henrik Holk døde 1579 og blev begravet i Jorløse kirke på Fyn, Søbos sognekirke; hans hustru beholdt enkesæde på denne sin fødegård og levede endnu mange år efter (1602); hun blev begravet ved sin husbonds side. Han efterlod sine gårde i Sønderborg len til sine fire sønner: Bartold (Bertel), Anders, Ditlev og Kristian. De vendte sig alle til kongeriget og opgav ti år efter faderens død deres ejendomme i hertugdømmet. Om Ditlev siger slægtbogen, at han opdroges hjemme til sit fjortende år (født 1556), da han kom til enkedronning Doroteas hof (i Sønderborg). Efter hendes død gik han over i hertug Hans's tjeneste sammesteds, og nogle år senere optoges han efter kong Fredrik II's anbefaling ved markgreve Georg Fredrik af Brandenburgs hof. Efter at have været dennes mundskænk vendte han tilbage til Danmark og blev hofjunker hos kongen, senere kammerjunker. Fra året 1586 var han hofmester hos dronningen og efter kongens død 1588 blev han lensmand på Københavns slot. Senere var han lensmand på Kronborg, i Norge, på Tryggevælde og tilsidst på Gulland med Visby. Hans søn, den berømte grev Kristian Holk, feltmarskal i 30års krigen, er forhen omtalt; også de nulevende grevelige linjer Holk nedstammer fra Ditlev til Rønhave.

Den yngste broder, Kristian, født 1558, gik ligesom

faderen kancellivejen. Han blev sekretær i det danske kancelli 1582 og 1589 „øverste sekretær“, den der forestod de daværende regeringskontorer. 1596 blev han efter sin afgang fra kancelliet medlem af rigsrådet og lensmand på Trykkevælde, senere paa Hald og på Silkeborg. Han er stammefader til de nuværende friherrer (baroner) Holk til Holkenhavn på Fyn.

Anders Holk, født 1550, døde 1595 i Svendborg og blev nedsat i den derværende fruekirke; han sad på Ballegård, intil det solgtes i året 1589. Den ældste broder Bertel synes at have holdt sig til den i Nørrejylland købte herregård Højgård.

Rønhave og Ballegård solgtes af brødrene til Hans Blome, tidligere ejer af Gammelgård og Helvedgård, i sommern 1589, og af denne igen i det følgende år til hertug Hans af Sønderborg, for 31,500 rdl. (126,000 Kr.). Derved var et af de mange bånd bristet, som dengang knyttede stormændene i Sønderjylland til dem i de øvrige danske lande.

Et blik på fortegnelsen over de faddere, som samledes til barnedåb på Rønhave, vil nemlig vise, hvor denne slægt havde sine forbindelser. Ved siden af de talrige gæster fra Als og Sundeved møder vi nemlig især medlemmer af den fynske adel. Først er der selvfølgelig husfruens slægt fra Søbo: brødrene Knud og Jakob med jomfruerne Maren, Birte og Anna Reventlow. Endvidere søsteren Margrete og hendes mand Erik Krabbe til Bustrup i Ty. Moderen Sissel Lange var endnu tilstede ved den ældste søns dåb (1549); hendes broder, magister Kristian Lange, der var død i Rom, opnævntes 1558 i den fjerde søn, og hendes brodersøn Erik Lange, der var gift med

Anna Gorts (Gjordsen) fra Solvig (ved Tønder) 1564 i den femte. Endnu en frænke af barnets mormoder, Else Tot, Tønnes Nielsen Langes hustru til Løgtved på Fyn, var fadder til den ældste søn.

Af andre fynske slægter træffer vi Mikkil Brokkenhus til Brangstrup, med hustru Karen Lykke og søn Frans Brokkenhus til Egeskov (1549—50). Den sidste blev berømt som hærfører og rigsmarskal i syvårskrigen med Sverige, hvor han senere nævntes ved siden af Daniel Rantzow, indtil de begge fandt døden foran Halmstad (1569).

Også den berømte kansler, Johan Fris til Hesselager, mødte 1550 som fadder på Rønhave, hos sin tidligere sekretær Henrik Holk. Endvidere Jakob Hardenberg til Sandholts enke Sofie Lykke, rimeligvis en søster til den ovennævnte Karen Lykke, og Jakobs søster Anna Hardenberg, enke efter Knud Ebbesen Ulfeld til Kågbøl på Fyn (nu Holkenhavn). Endelig nævnes 1550 Erik Bille til Lindved, Odense herred, som han havde giftet sig til med Karen Marsvin.

Fra Nørrejylland nævnes kun enkelte som faddere; foruden Margrete Reventlow og hendes mand Erik Krabbe kun Hans Holk fra Barritskov ved Vejle og hans hustru Margrete Rotfeld. Denne Hans Holk var en søn af Mandrup Holk, til sin tid lensmand på Sønderborg og en nær frænde af Holkerne på Rønhave; han solgte 1519 nogle gårde i Ulkebøl sogn til Bertel Holk, der rimeligvis var hans søskendebarn.

Fra Sønderjyllands fastland fandtes mellem fadderne på Rønhave adskillige adelsmænd. Således amtmanden i Åbenrå Asmus Alefeld; Gregers Alefeld til Søgård (på Gråsten) med hustru Anna Alefeld (Årbøger 1889, s. 7);

Iver Eriksen Rosenkrans på Kågsbøl, Holkernes frænde, og hans hustru Karen Lange. Foruden disse nævnes Hans Reichenbach til Vandling ved Haderslev og hans hustru Anna (se Årbøger 1893, s. 154); derfter dennes søn af første ægteskab Jørgen Møds hustru Dorote Blome, søster til Hans Blome på Melsgård. Ligeledes Movrits Høk til Kærstrup og hans broder Vulf Høk til Ladkær og Avnbølgård (Årbøger 1891, s. 55 fl.). Endelig Jokim Breide til Vårgård og hans hustru Emmerentse.

Fra Sundeved, der jo var så nøje knyttet til Als og udgjorde en del af Sønderborg len, møder vi Erik Uke fra Avnbøllund, Povl Magnussen fra Blansgård med hustru Anna, Sivert v. Qualens enke Margrete og jomfru Anna v. Qualen fra Avnbøl; endelig brødrene Volmer og Jørgen von der Herberge, med deres hustruer Karen og Margrete, fra Snogbæklund.

Derimod findes der ikke blandt de talrige faddere nogen eneste fra egnen syd for Flensborg fjord; kun en jomfru Birte Holk nævnes som indskreven i Slesvig kloster. Dette viser, at slægten var anerkendt som hørende til ridderskabet, men den holdt sig fjernt fra de tysktalende slægter længere sydpå.

Som det vil ses af den foran meddelte forældretavle, var Henrik Holks farfader Goske gift med Anna Powisk fra Holbæk. Om denne gamle herregård, der ligger ved Gråsten og hvis ejere senere oprettede Avnbølgård, har jeg tidligere fortalt i disse „Årbøger“ (1889, s. 4. 1891, s. 56). Axel Olrik har senere frendraget en gammel folkevise om „Iver Otteson og ridder Buske“, som efter al sandsynlighed har sin oprindelse herfra og skildrer en kamp mellem den danske herremand på Holbæk og en

holstensk ridder, som i de lovløse tider under og efter grev Gerts herredømme trættedes bl. a. om de store skove, i hvilke senere Gråsten byggedes (1895, s. 190 fl.) Ved at sammenholde dette med, hvad der kan sluttes af det møntfund i en ældgammel bygningstomt (fra 1610), som henviser til dette steds ødelæggelse ved samme tid som Buske van Westenses død indtraf (c. 1350), bliver det sandsynligt, at denne holstenske adelsmand har sat sig fast i skoven ved Alnor, men er bleven fældet af Iver Otteson fra Holbæk, hvem skoven tilhørte. Senere fordrev Klavs Alefelds enke, fru Anna Powisk til Søgård, til gengæld hans søn Jep Iversen fra Holbæk, og da vi senere træffer en Anna Powisk til Holbæk, bliver det sandsynligt, at det er denne slægt, som oprindeligt er optrådt med arvekrav efter Westenseerne.

Bertel Holk til Rønhave, Goskes søn, var gift med Karen (d. e. Katrine) Lund til Tandsgård i Tandslet sogn. Hun var, som det hedder i forældretavlen, en datter af „Henrik Lund til Tandsgård“. Dette er ikke ganske rigtigt, da Tandsgård først i året 1494 kom i slægtens eje, idet Markvard Lund, Karens broder, i et endnu bevaret brev, købte denne gård af Erik Kristjernsøn, en adelsmand af ubekendt slægt, der kalder sig til „Stensgård i Tands kirkesogn“. Erik Kristjernsøn havde iøvrigt pantsat Stensgård til Goske Rantzov og overdrog i samme brev Markvard Lund indløsningretten til det. Senere solgte Goskessøn, Tønnes Rantzov Stensgård med mølle og 6 bøndergårde i Hemmark til kong Hans for 3000 mark. Markvard Lund nævnes i skattelisten 1506, men var død 1515, da hans enke Anna solgte tre bøndergårde i Tandslet til kong Kristian II. Det derom udstedte brev er medforseglet

af Klavs Skrandi, Bertel Holk og Sivert von Qualen. Markvard efterfulgtes af sønnen Henrik, der nævnes i landregistret 1543 og som fadder på Rønhave 1556. Hans enke Margrete lånte 1562 50 mark af kapellanen i Tandstlet mod pant i en kirketoft, og 1565 nævnes i landregistret hendes anden mand Klavs Jakobsen som besidder af Tandsgård. Hun var en datter af Lavrids Vasspyd på Langeland; han tilhørte slægten Mylting, ligeledes på Langeland. Senere gik gården over til hendes søn Markvard Lund, der en snes år efter (som det synes 1583) solgte sin fædrearv til hertug Hans. Han kaldes senere til Holmegård på Langeland og var gift med Dorte Lunov til Dejbjerg i Skåne. På denne gård begik han den misgerning at lade sin hustru dræbe af en vis Gregers Knudsen, hvorefter de i fællesskab begravede hende i bryggerstet. Ved herredagsdom af 28. Juni 1613 dømtes han fra ære og liv og blev halshugget. Senere nævnes slægten ikke. Markvard Lund, der købte Tandsgård 1494, var en søn af Henrik Lund, Karen, Bertel Holks hustrus fader. Han var ejer af Lundsgård i Grumtoft sogn i Angel, der af hertug Adolf var givet til Jørgen Lund, hans fader eller farfader. Endvidere nævnes han 1479 tillige med en broder Hartvig i byen Slesvig. Her var slægten i det hele vel kendt; dens våben: en hovedløs udspilet fugl, med en stjerne på hovedets plads, fandtes på en ligsten i St. Johannes klosteret, og i domkapitlet sagdes de 1598 at have haft medlemmer af denne slægt i 200 år. De havde testamenteret kapitlet et hus, som kaldtes Lunde-huset („das Luntten haus“).

Hvilke ejendomme slægten har haft på Als og hvorlænge den har været bosat her, kan ikke oplyses. At

den ikke har været indskrænket til Tandsgård, er dog vistnok sandsynligt. 1565 nævnes i landregistret en Markvard Abildgård til Tårupgård i Svenstrup sogn. Hans moder var en Magdalena Lund og altså (efter hans navn at dømme) en datter af Markvard Lund. Faderen var Jørgen Abildgård, der en tid var husfoged på Gottorp; han tilhørte den bekendte sønderjydske adelslægt, af hvilken blandt andre Tyge Abildgård som hertug Valdemars drost spillede en historisk rolle. En broder til Markvard, Jørgen Abildgård, havde også tilhold på Als; han ægtede en datter af Povl Magnussen på Melsgård og Blansgård, Dorotea. I året 1602 solgte han en gård i Tårup til hertug Hans, altså vistnok den samme, som broderen havde haft 1565. Samme år solgte Kristian Abildgård til hertugen en gård i Svenstrup; om han ligeledes var en broder, vides ikke.

Hvor Markvard Abildgård første gang nævnes i landregistret, forsvinder en Benedikt Ruter (Rytter), som forekommer langt tilbage, lige til 1507, uden at hans gård nogen steds nævnes. Om han har ejet Tårupgård, får stå hen. Navnet tilhører en adelig slægt. — Slægten Abildgård spores iøvrigt endnu i et andet gardkøb på Als. 1577 erhvervede hertug Hans nemlig 4 gårde i Langensby og én i Brandsbøl af fru Kristine Ulfeld, der var enke efter Povl Abildgård til Vrandrup i Nørrejylland, senere gift med Morten Orning. Povl Abildgård var en broder af Jørgen, som var gift på Als, og det var da sikkert hans arvepart, enken solgte til hertug Hans, ligesom hun i Haderslev len solgte Bjerndrupgård og Vrandrupgård i Anst herred til kongen. Rimeligvis har de to brødres fader Benedikt Abildgård, hvis søster var gift

med en Rosenkrans til Kågsbøl ved Tønder, ejet en del jordgods på Als, som således efterhånden er gået over i hertugens eje.

Henrik Holks forældretavle opgiver som den ældre Henrik Lunds hustru, Karens moder, en født Skrandi, hvis fornavn er glemt. Slægten Skrandi nævnes oftere på Als og i Sundeved, især i begyndelsen af det 16. århundrede. Dens skjold var skrådelt, rødt og blå, med en sølv-måne. Der nævnes ved år 1500 en Erik Skrandi, med børnene Klavs og Sofie. En stor kongelig gård i Avnbøl kaldes „Skrandisgård“, som det synes den samme, der også hedder Egeskovgård; den var 1543 forlenet til Sivert v. Qualen (Årbøger 1891, 42, 52. 57), men siges i jordebogen at være købt af Erik Skrandi, tilligemed seks almindelige bøndergårde i Avnbøl, en i Blans og en i Såtrup. Klavs Skrandi var kongens foged i et af de len, i hvilke Als var delt; han udsteder 1515 breve som herredsfoged i Sønderherred. En Tymme Skrandi var kongens staldmester, og en Margrete Skrandi var 1543 abbedisse i Slesvig kloster.

Blandt fadderne på Rønhave nævnes flere mænd af selve slægten Holk, som vi ikke ellers med sikkerhed kan påvise på noget bestemt sted. Således træffer vi 1549 en Goske Holk Bertelsen, og atter 1558 Goske Holk. Hvis det ikke er samme person, må dog den ene af dem være ejeren af Ballegård, men hvem af dem er det? Goske Holk Bertelsen må jo være en broder til Henrik Bertelsen på Rønhave, og da der 1543 i landregistret nævnes en Goske Holk „til Ulkebøl“ med en hest (ved siden af G. H. „til Blans“, d. e. Ballegård, med to heste) må det være denne, som har haft del i Rønhave, med

nogle bøndergårde i Ulkebøl sogn. Han må antages senere at være død uden arvinger, hvorfor han ikke nævnes i slægtens optegnelser. En tredje broder nævnes jo i våbenbogen, som den „Ditlev Holk, der blødte sig død af næsen“. Goske Holk, der er fadder 1558, må da være ham på Ballegård, der vistnok var en søn af Hartvig; både denne og Goske nævnes som boende i Haderslev (Goske 1523). Dennes moder var en søster til Vulf Rixdorp, hans hustru, Maren, en datter af Klavs Strangesen Vosnes. (Årbøger 1891, 41, 53, 80.)

Men så nævnes der endvidere i 1558 en Bertel Holk og 1564 en Anders Holk, uden nærmere betegnelse. Da ellers ingen personer af disse navne kendes, må det dog antages, at det er Henrik Holks ældre sønner, der her står faddere til deres brødre. Anders var 1564, da han nævnes som fadder, 14 år gammel, den ældste, Bertel, derimod kun 9, da han nævnes (1558).

Som man vil have lagt mærke til, findes der mellem alle disse Holker ingen fra Melsgård, som 1506 ejedes af Vulf Holk, Bertels broder; han havde dengang 14 gårde. Fra 1517, mandagen efter Antoni, er bevaret et pergaments brev, hvorved han tilskøder kong Kristian II. 2 gårde i Oksbøl, en gård i Broballe og Brandsbøl mølle. Som vidner nævnes amtmanden på Nørborg Henneke Alefeld, broderen Bertel Holk og Vulf Sture. Efter senere jordebøger havde han solgt endnu et par gårde i Broballe. Vulf Holk var død 1530 og afløst af sønnen Jesper, der nævnes med to heste og i året 1534 med ialt 27 gårde. Han var gift med Bege Gjordsen, eller Gorts, Gørtse, datter af Eggert Gjordsen til Solvig og Tønde ved Tønder, der faldt i Ditmarsken 1500. Hendes broder Klavs var bekendt

som domprovst i Ribe og kong Fredrik I's kansler. Hun overlevede sin mand og nævnes 1543 som ejer af 19 gårde i Slogsherred, der altså har været medregnede blandt mandens i 1534. Hun kaldes da „Bege Holkes til (Stor) Tønde i Slogsherred“ († 1553). Melsgård findes derimod 1543 opført sammen med Tyrstrupgård, idet fru Katrine Emmiksen betalte skat af 40 gårde under Tyrstrupgård og 7 under Melsgård. Hun var enke efter Klavs Emmiksen til Tyrstrup, der døde i julen 1541 og er begravet i Tyrstrup kirke, og hendes navn efter dansk talebrug (der ikke berøvede hustruen sit slægtnavn) var Karen Holk Vulfsdatter. Jesper Holk og Bege Gjordsen har altså ikke efterladt sig børn, hvorfor Melsgård er gået i arv til søsteren, der nævnes blandt fadderne på Rønhave 1549.

Karen Holk havde en søn, Erik Emmiksen, som ved sin voldsomme opførsel satte livet til for en borgers hånd. Han kom nemlig, efter de endnu opbevarede breve om denne affære, søndagen den 8. Juli 1554 ind i Sønder Løgum kro ved Tønder og ragede her i klammeri med købmanden Anders Momsen fra Tønder, der var på vej fra „søkanten“, hvor han havde fragtet et skib. De hostående hindrede junkeren i sit forsæt at overfalde købmanden med hug, og Anders Momsen gik ud til sine fragtvogne for at fortsætte sin vej til Tønder. Kort efter fulgte imidlertid Erik Emmiksen efter og fornyede deres strid. Anders Momsen kørte tilside for at lade adelsmanden komme forbi, men denne sprang af vognen og styrtede med dragen kårde henimod købmanden. Efter at have fået fire sår i hænder og arme fældede imidlertid Anders Momsen sin modstander med et kårdestød. Han forlod derpå straks landet, hvorefter hertug Hans på Haderslevhus

der var begges landsherre, gjorde ham fredløs og pålagde ham at søge forlig med den dræbtes frænder. Anders Momsen erklærede imidlertid drabet for nødværge og vilde ikke indlade sig på noget. Han fandt senere beskyttelse hos hertugens svoger, hertug Albrekt af Preussen, men det lykkedes ikke at skaffe ham tilladelse til at vende hjem. Da han nogle år efter døde, fik dog hans hustru og børn arven udlagt.

Erik Emmiksen var den sidste af sin slægt på Tyrstrupgård og rimeligvis ganske ung ved sin død. På Melsgård nævnes, næste gang gården forekommer i et landregister, Hans Blome af den bekendte holstenske slægt, og man kan heraf slutte, at Karen Holk har giftet sig anden gang, så Hans Blome på den måde er kommen til gården. At det forholder sig således, fremgår yderligere af den omstændighed, at Henrik Holk senere gik i borgen for dennes ældste søn, Jørgen Blome, sammen med hans svigerfader Vulf Høk. Hans Blome nævnes blandt fadderne på Rønhave 1558 og i landregistrene 1564—65; han var begravet i Starup kirke 1565 (Årbøger 1893, s. 155).

Man fristes til at antage, at det stridbare blod, som hidførte Erik Emmiksens bratte endeligt, har haft sin oprindelse fra moderen Karen Holk; thi også Hans Blomes sønner, Jørgen og Hans, udmærkede sig i høj grad ved deres trættelystne og voldsomme sindelag. Det er tidligere fortalt i disse årbøger (1891, s. 66—70), hvorledes Jørgen Blome yppede klammeri med borgmesteren i Sønderborg og først fik et livfuld hug af dennes venner, senere med nød og næppe undslap fra et af ham foranlediget natligt opløb, i hvilket hans fælle Erik Breide satte livet til (1577). Senere klagede hertug Hans over hans utilbørlige opførsel

til kongen og bad denne om at befri ham for hans nærværelse på Als ved at købe ham ud. Jørgen Blome opgav da også sit fædrenegods til hertugen. Efter dennes jordebog havde han i året 1585 solgt 4 gårde i Brandsbøl, én i Broballe og 3 i Mels. I sit testamente meddeler hertugen, at Melsgård med gods har kostet ham 15,500 rd. (62,000 Kroner). Jørgen Blome var ved broderens død bosat i Svendborg; han var gift med en datter af Vulf Høk på Avnbølgård. Denne broder, Hans Blome, oprettede en sædegård på Varnes (Ornum) og blev ilde bekendt af sit drab på Povl Uke til Skovbølgård (1589), og det påtænkte drab af hans søskende-barn og navne, der et par år efter kostede ham selv livet.

Foruden Karen Holk Vulfsdatter på Melsgård fandtes der i midten af århundredet en Karen Holk Bertelsdatter af Rønhave, Henriks søster. Hun var gift med Benedikt Sehested til Melvedgård i Svenstrup sogn og nævnes som „Karine Sehested“ blandt fadderne 1550 medens manden var nævnt året forud. Melvedgård, det senere Hardspring, nævnes alt i den sidste hertug Valdemars tid som pantsat til Markvard Rolstorp for 600 mark penge; han afstod det igen 1375 til kong Valdermar Atterdag. Gården hed dengang Medelved, d. e. Mellem-skoven, vistnok i forhold til den store Nørreskov og en tidligere Sønder-skov. Gården lå nu under kronen eller hertugdømmet, hvad der ses af hertug Adolfs pantebrev til Klavs van Koden, der 1431 fik den overdraget på mindst to år som pant for 200 mark lybsk. Byen Medelved regnedes med til gården („unse hoff Medelwidgarde mit deme dorpe Medelwytyt myt aller tobehoringen“)

Senere synes gården dog at være kommen fra kronen, thi i Sønderborg lens jordebog fra 1535 siges, at de

11 bønder i Medved er købt af Iver Reventlow og derefter (med Medvedgård) givne i forlening til Benedikt Sehested. Begge disse mænd var kongernes og hertugens højt betroede tillidsmænd, Iver Reventlow var ridder og en tid statholder i hertugdømmerne. Måske har han da fået udlæg for et tilgodehavende i dette jordegods, hvorefter han dog atter har solgt det til kongen.

Benedikt Sehested ejede iøvrigt selv andet jordegods på Als og i Sundeved. En gård i Stævning siges 1535 at være købt af ham, og så sent som 1589 overdrager den ene af sønnerne, Ditlev, sin broder Bertram tre gårde i Sundeved af deres fædrearv. Benedikt nævnes blandt adelen 1530, i skatteregnskabet 1536 og 1543; der opføres da 8 gårde i Medved og han tjener kongen med 2 heste (væbnede ryttere). Også Jesper Sehested til Runtoft ejede 1551 gårde på Als.

Alt i året 1542 havde Povl Magnussen på Blansgård fået løfte om at følge Benedikt Sehested i forleningen af Melvedgård. Han var i de år husfoged på Sønderborg og den der nærmest førte tilsyn med den fangne kong Kristian II. (se *Årbøger* 1891, 62. 1892, 269); muligvis var forleningen, med forbigåelse af Sehesteds sønner, en belønning for hans holdning i denne stilling. Povl Magnussen gjorde hertug Hans, der betragtede Melved som sin fremtidige ejendom, tiden lang; han levede til 1596. I året 1584 var hertugen bleven foruroliget ved rygtet om, at kongen agtede at lade forleningen gå i arv til Povls søn Otto Magnussen; han gjorde derfor indsigelse herimod og stod på sin formentlige ret. Den senere overlevering gik ud på, at han var kommen til at betale gården dyrt, så han af den grund havde givet den navnet „Hardspring“ („det var et hardt spring!“ skulde han have sagt). Men

hans testamente, der opregner de andre godskøb, nævner ikke Melvedgård, og navnet Hardspring er sikkert taget af et stærkt kildespring. Iøvrigt nedlagde hertugen hele byen, det vil sige, han lod alle bønderne jage fra gårdene, for at lægge byens jorder til herregården.

Benedikt Sehested havde foruden sønnerne Ditlev og Bertram en datter Anna, som 1589 for sit vedkommende tiltrådte skiftet mellem brødrene. Hun var gift med Jørgen Hartvigsen til Munkgård i Asserballe sogn, hvor gårdens voldsted endnu er at se. Den adelige slægt Hartvigsen hørte hjemme på Als og førte et tværdelt skjold, hvis nederste felt er skaktavlet, rødt og blå, medens det øverste viser en rød jødehue med gult opslag, i blå. I året 1506 nævnes Hartvig Andersen på Als; han kommer igen blandt de adelsmænd, som 1523 hyldede Fredrik I. som konge, med to heste. 1530 nævnes han med én hest, 1534 med 9 gårde. 1543 er det hans søn Jørgen Andersen, den samme, som ellers kaldes Hartvigsen, idet der på den tid begyndte at danne sig faste familienavne (Magnussen på Blansgård, Ludvigsen på Høgsbro Iversen på Kågsbøl, Petersen på Unevad m. fl.) uden at skikken dog endnu kunde trænge igennem. Det er da ret interessant at lægge mærke til, at der gøres et tilløb til at fastholde navnet Andersen, medens det dog atter opgives for den ældre skik, som krævede, at Hartvig Andersens søn kom til at hedde Hartvigsen. Dette blev så slået fast som fremtidigt slægtnavn. Hundrede år efter begynder den samme bevægelse i borgerstanden, medens den først i vort århundrede har nået bønderne, uden dog endnu at have kunnet trænge igjennem her. Jørgen Hartvigsen nævnes iøvrigt blandt fadderne på Røn-

have 1556, hans hustru „Anna Hartvig“ 1564. I landregistret forekommer han 1564 som Jørgen Andersen, 1565 som Jørgen Hartvigsen. Hans moder siges at have tilhørt slægten Uke i Sundeved. Han solgte Munkgård med tilliggende (1565 var der 8 gårde) til hertug Hans, der lod herregården nedbryde. Selv trak han sig tilbage til Fyn som de fleste andre Alsingere af adel, og døde i Odense 23. Februar 1596; hans grav fandtes i Knuds kirken. Sønnen Bendiks (Benediktus) ejede Klingstrup og Brendegård på Fyn, og var gift med Susanna Lykke.

I landregistret fra 1565 nævnes en Rejmer Sehested til „Naskesgård“ på Als. Om denne mand har været en søn af Benedikt Sehested og Karen Holk og broder til Anna Hartvig, er uvist. Gården lå i Almsted, Notmark sogn, og kaldes senere Nassersgård. Formen Naske(r)sgård er dog sikkert nærmere oprindelsen, men ikke let at tyde. Turde man tro, at det stammede fra meget gammel tid, kunde det tydes som naskær (oldnordisk nár, nás, et lig), et lig-kær, en mose eller et vand, hvori lig nedsænkes, ligesom man har navnet tyvkær for det sted, hvor tyvekvinde nedsænkedes, (medens mændene blev hængte).

Vi kommer nu til en af de berømteste slægter på Als: Sturerne på Gammelgård og Helvedgård.

Allerede 1344 og 1358 nævnes en Kristjern Sture på Als, med det våben, slægten også senere førte, en fisk, vistnok en stør (stur). De bekendte Sturer i Sverige, rigsforstanderen Sten Sture den ældre og hans frænder, førte derimod tre søblade i deres våben, medens de yngre Sturer kun på mødrene side tilhørte denne slægt. Om der alligevel var

et oprindeligt slægtskab imellem dem, således som man i det 16. århundrede påstod, kan derfor ikke afgøres.

Ved siden af Kristjern Sture nævnes 1344 en Lasse (Lavrentius), og 1369 forekommer i Sønderborg, ved udstedelsen af et pantebrev fra hertug Henrik af Sønderjylland til Kristjern Fredlevsen, en Tomas Sture. Hundrede år efter træffer vi så igen en Tomas Sture i et af kong Kristian I's breve (1470), og denne er fader til de brødre, som nævnes i et endnu bevaret gavebrev til Helligåndshuset i Fåborg (1487): Henrik, Klavs og Vulf. Da dette brev er mærkeligt i flere henseender, meddeles det her i sin helhed*):

Alle men thette bref see eller høre læsæ Helser jech Pether Sture præsth ewindelig med wor herræ. Och gør witterlieth med thette mith obne bref, ath jech udi legomes sundhed och karskhed, med wel beradt huf och saa med myne kære frænders Hinrik Stures och Ulf Stures ja wilghæ, samthyke og fuldbyrd, nerværende oppenbare**) notario her forneden benefnd och underskrefwen, gud alsomectigste, then hellig trefoldighed, jomfru Marie, sancte Marie Magdalene och sancto Anthonio med alle guds helgen til lof, heder och ære, myn kære faders och moders, med beggæ forældrenes, slectes och wælgerninge mænneskes och myn egen sielæ til ro, lisæ, glæde och ewig salighed, oplader jech, tilsiger och gantselligæ antworder hederlig och renliweth man, her Jeib Anderssen, pater och forstander til then hellig ands closter i Faburg

*) I aftrykket er en del overflødige bogstaver udeladte, medens forkortelserne er opløste; hvor w gengiver u-lyden, er det ombyttet med u.

**) Den „åbenbare“ notar er den offnellig til retssager bemyndigede (not. publicus.)

i Fyen til ewindelig eyæ uppa fornefnde Faburg closters vegne these efterskrefnæ gaardæ och gots udi Alse: i Sønder herret udi Lysabel sogn och by liggende først en gaard, som Asser Thomessen i boer; then annen gaard, Detlof Pethersen i boer; then tredixæ gaard, Jes Brun i boer; then fiærdæ gaard, Hans Rød i boer; och then femtæ gaard, som Pether Hermynssen i boer. Fornefnde gaarde og gots med alle theres rettæ tilhøringæ: ager, eng, skouf, mark, feskewand och fægang, woth och tiurt, ehwath thet nu er eller herefter worde kan, entet undertaget, med fructh och landgilde aarlig up at bære, wortnede i och af at sætte*), met gesteri, thicnestæ och allehande redssel och renthæ, ther af gange kan. Mue och skulle fornefnede Faburges closter formen och brødræ hafue, nyde, bruge och beholde til ewindelige eyæ, selfue at forsware och fordethinge med gode menniskes hielp och trøst, hwem som fornefnde closters och conventes brødre udi tilkommende tid befalende och tiltroende wordæ, efterdi som closteret bestadelict worde kan. Hwilke fornefnde gaarde och gots jech fornefnde Pether Sture præst beuise kan, at myn fathers father Marquardt Sture fordom dags i hæfd hafde efter sinæ foreldræ; ther næst myn father Pether Sture the gots erfuede; och siden ther efter fulde fornefnde gaarde och gots met theres tilligelse meg Pether Sture til arf. Och framdeles jech the gots udi rolig hefd hafth, nytth, bruget och besuth hafuer, ligerwis som myne foreldernæ fornefnde fordoms dags thennem i ang tid for meg frit och qwit nytth och bruget hafde,

---

*) At bortfæste gårdene (mod indfæstning) og sætte fæsterne fra gårdene. Fæsterne kaldes „vårdnede“ som de, der er under herremandens „vård“, værn.

och engen af fornefnde gots wareth hafuer i myn mothers foreldernes hefd, arf eller eyendom i noghre mode, men alt eneste i myne fathers foreldernes arf, hefd och eyendom Och kenner jech fornefnde Pether Sture præst eller myne arfwinge engen rettighed efter thenne dag at hafue i fornefnde gots, hwilke fornefnde gots met theres rettighed i alle mode som forskrefuet stander jech i dag met guts hielp fuldkommelige acter och wel skiøde, uplade, tilsigte och antworde fornefnde her Jeib Anderssen, pater, paa Faburges closters vegnæ, loglige uppa Søndrealses herrets thing. Met swadant skel, welkor och forord skal fornefnde closter hafue och beholde til ewig tid alle fornefnde gots met theres tilhøringte och alle rente ther af kommæ kan arlige, som forskrefwet staar: at fornefnde pater och brødræ, som nu eræ och theres efterkommer i fornefnde closter skullæ holde och holde lade en daglig messe, lest eller sunge efter theres wilje och beleylighed och thimelighed for och wed forskrefne altare, som skal kalles til ewig tid Sturers vicaria: først hver søndag messæ de sancta trinitate; hver mandag pro defunctis; hver tisdag de sancta Anna; hver odensdag de omnibus sanctis; hver torsdag de corpore Christi; hver annen fredag de qvinque vulneribus, och hver annen fredag de sancta cruce; och paa hver løfuerdag de beata virgine.*) Och udi these fornefnde messer alle och hver særdeles skal holdes collecta fidelium for alle cristne sielæ. Men i alle største højtider, paa aaret kommer, skal messerne holdes som festum høgtiden tilfalder, paa hwat dag swadane fest helst hender

---

*) Messernes navne på dansk: om den hellige trefoldighed, for de døde, om den hellige Anna, alle helgener, Kristi legeme, de fem sar, det hellige kors, den salige jomfru.

paa at falde. Item, her ofuer skulle fornefnde her pater och brødre til ewig tid holde och holde lade begengelse och guts tieneste for fornefnde myne fathers och mothers begge theres foreldernes, welgerninge menniskes och myn sielæ uppaa fire tider paa aaret til ewig tid, som wære skal paa alle quatuortemporum tider, om tisdagen at aften met vigiliis udi koer, met alle præster, och hwer tamporatum dag messer met alle præster i samme sted. Och skal bedes i fornefnde daglige messer og begengelser, som forskrefuet stander. Item, sker det, at udi tilkommende tid noge sindæ merkelige forsømmelse aa komme paa fornefnde guds tieneste, swa at antig fornefnde daglige messer aflagdes eller merkelige forsømdes, at ey som for er rørd daglige holdes, eller och om fornefnde fire begengelser, som forskrefuet stander, ej holdes wed macht, da mue och skullæ Thames Stures ecthe børn Hinrich Sture, Claus Sture, Ulf Sture, och theres afkome, som Stures woben førende worde til ewig tid at kære, klage och eftertalæ for werdige fethræ, biscopper udi Fyen, som tha tilstæde worde, och mue besethæ fornefnde arlige gotses rentæ och behindret at blifue i alle mode swaa længe och til thes fornefnde brødre i Faburg closter samme guds tieneste i alle mode, som forskrefuet stander, upresinde worde at holdes, och brødrene ther ofuer met noger annen guds tieneste for swadan forsømmelse giord efter fornefnde werduge fethres biscoppers i Othens tykæ och dom forbethre och forøge skulle; men udi engen made skulle eller mue Sturers slect och afkome them beware eller tilhefue fornefnde gots uden paters och brøthres wilge och befaling ythermere en landgildet at besethe, om swa hender seg at forsømmelse paa kommer i noger mode, som fore er rørd.

In quorum omnium et singulorum evidentiam firmiorem sigillum meum una cum sigillis Hinrici Sture, Nicolai Sture et Ulfardi Sture fratrum meorum germanorum, et Nicolai Cristierni armigerorum, dominorum Nicolai Brun officialis nostre insule, Lodovici Kornehagen in Tandsleth et Nicolai Hake in Kettinge ecclesiarum vicerektorum, Mathie Tordonis proconsulis et Hermanni sartoris consulis opidi Sønderborgensis in testimonium presentibus inferius duxi appendendum. Datum in opido Sønderborg anno domini millesimo quadringentesimo octuagesimo septimo, sabbato proximo ante festum beati Olavi regis et martiris gloriosi, hora actava de mane vel quasi ec.*)

Derunder notarial påtegning af Olavus Smydht clericus Roskildensis eccl. publicus sacra imperiali auctoritate notarius.

Af de ti segl, som har hængt under brevet, er et affaldet (Ulf Stures).

Der er endvidere bevaret et tingsvidne fra Sønderherred ting, udstedt onsdagen efter Peter og Povls dag 1488 (2. Juli), af herredsfoged og tingmænd, hvorved denne tilskødning af gårdene, foretagen af Peter Sture,

*) Den latinske slutning lyder i oversættelse således: „Til ydermere sikkerhed i et og alt har jeg til vidnesbyrd ladet mit segl hænge under dette brev, tilligemed seglene af mine kødelige brødre Hinrik Sture, Nikolaj Sture og Ulfhard Sture og Nikolaj Kristjernsen, væbnere, herrerne Nikolaj Brun, provst på vor ø, præsterne Ludvig Kornehage i Tandslet og Nikolaj Hake i Kettinge, Mattis Tordsen borgmester og Herman skrædder, rådmand i Sønderborg by. Givet i Sønderborg by, i Herrens år 1487, løverdagen næst for hellig Olavs, den store konge og martyrs dag (28. Juli), om morgenen. Kl. 8 eller så omtrent.“

„stedsevarende vikar“ ved Lysabild kirke, bevidnes som lovlig forkyndt til tinge. Det er betegnende, at dette vidne er udstedt på plattysk.

Som det vil ses er der en modsigelse mellem brevets danske indhold og den latinske slutning. Peter Sture siger, at hans fader også hed Peter, farfaderen Markvard; medens han gør Tomas Stures sønner: Henrik, Klavs og Ulf (Vulf) påtaleberettigede m. h. t. vilkårenes overholdelse. Ikke des mindre siges i slutningen de tre mænd af samme navn, som var nærværende, at være hans „kødelige brødre“ (fratres germani). Nu er det vel ikke umuligt, at han både kunde have disse brødre og dog vælge fjernere frænder af samme navn til sine eftermålsmænd, men det er dog så usandsynligt, at det noget nær må betegnes som uantageligt. Nærmere ligger det at antage, at der er begået en fejl med det latinske sprog, måske kun ved brevets renskrivning, og at det kun har været meningen at betegne de tre som (indbyrdes) kødelige brødre. Man kan vistnok uden at udsætte sig for at tage fejl gå ud fra, at de tre brødre var Peter Stures søskendebørn, således at deres fader Tomas Sture ligesom den ældre Peter Sture var sønner af deres fælles farfader Markvard Sture.

At hitte rede mellem de ældste mænd af denne slægt vilde derimod nu være umuligt. Ved afgivelsen af forskellige vidnesbyrd på Urnehoved 1397 var en Markvard og en Tames tilstede. I kampen mellem kong Erik og de holstenske grever nævnes der på kongens side en Henrik, som det synes hjemmehørende ved Tønder, og en Sven, der blandt andet fravrister greverne Ærø. På grevernes side nævnes derimod Otte og Peter med ejendomme i

Sønderherred på Als. I alle tilfælde ses det heraf, at slægten var gammel på Als; de her nævnte danner mellemløbet mellem Sturerne ved 1500 og de foran nævnte fra årene 1344, 1358 og 1369.

Den Tames Sture, hvis 3 sønner nævnes i præsten Peters brev 1487, forekommer i en opgørelse af adelens mellemværende med kong Kristian I. i året 1470 og, som det synes, endnu 1519 i et regnskab; dette kunde dog være en yngre mand af samme navn. Den ældste søn Henrik var død i året 1514, da hans enke solgte en årlig ydelse af 5 mark lybsk af en gård i Notmark til indtægt for sognepræsten. Hun havde dengang lige solgt Gammelgård med tilliggende mølle og byen „Turov“ til mandens broder Vulf. Købebrevet blev senere lagt i rette mod Ditlev Alefeld, der efter Vulfs søn Tomas Stures død vilde frahjemle enken denne gård, hvorefter den tildømtes hende (1565); salget lå dengang nogle og 50 år tilbage i tiden.

Tames Stures anden søn Klavs var gift med Sofie Holk, en søster til Mandrup Holk til Barritskov. De synes ingen sønner at have haft og Klavs døde tidlig (han var død 1513), hvorfor Gammelgård gik over til den yngste broder. Derimod havde de et par døtre, af hvilke Margrete, der fremhæves for sin skønhed, ægtede den berømte ridder Magnus Gøje, Danmarks riges hofmester, og med ham havde flere børn. En søster til hende, Magdalena, fik 1548 af kong Kristian III. tildelt indtægten af en læst korn årlig af Ulkebøl kirkes jorder, som hendes moder havde haft før hende, medens „herligheden“ over godset var gået i arv til Vulf Sture. Hun døde 1562 i Haderslev og søstersønnen Kristoffer Gøje meldte sig som nærmeste arving til hendes

efterladte bo. I året 1547 forekommer der en Sofie Sture i Haderslev; det er muligvis moderen Sofie Holk, som dengang endnu levede.

Tames Stures tredje søn Vulf levede endnu ved 1550 og samlede betydeligt jordegods på sin hånd. Han mødte 1523 med 6 heste og betaler 1534 skat af 70 gårde. Han var gift med en datter af Benedikt Alefeld på Burghorst i Sydslesvig, der siges at være bleven 105 år gammel; sønnen Klavs købte godset Gelting i Angel, som hans efterkommere ejede i mange år efter ham.

Vulfs gods på Als samledes omkring de to hovedgårde Helleved (Helvit, nu Østerholm) og Gammelgård; selve sædegårdene var dengang selvfølgelig langt mindre, således som det var tilfældet med alle de gamle herregårde. I Sønderborg lens jordebog siges 6 gårde at være erhvervede af Vulf Sture, rimeligvis ved mageskifte; de fandtes i Broballe (3), Lysabild (2) og Ulkebøl. Som så mange andre af adelen på Als havde han bopæl i Haderslev, ved den ovennævnte hertug Hans den ældres lille hof; herremændene kedede sig på deres ensomme gårde og tilbragte derfor gerne en del af vinteren i en eller anden købstad.

Der forekommer tre sønner af Vulf Sture: Asmus, Tames (Tomas, Tønnes) og Jørgen. Den første nævnes 1543 ved Gammelgård, men forekommer ikke oftere og må vistnok være død kort efter. 1549 var de to andre tilstede ved barnedåben på Rønhave og Tomas kaldes da til Hellevedgård, Jørgen til Gammelgård. Fjerde søndag efter påske 1551 gav hertug Hans i Haderslev Jørgen Sture en kålgård i brug, ligesom hans fader Vulf havde haft den; den hidrørte fra Haderlev kloster og lå ved

siden af Sturernes hus der i byen. Tre år efter blev han dræbt i en tvekamp af Hans Sehested, broder til amtmanden i Åbenrå, Bertram; broderen Tomas vilde ikke modtage drabsbøder, men forfulgte sagen ad rettens vej. Han var gift med Hese Rumor til Røst i Angel, en datter af Hennike Rumor og Eibe Sehested, Benedikts datter til Runtoft.

Tomas Sture overlevede således sine brødre, og det faldt i hans lod at blive den sidste mand af sin slægt i Sønderjylland. Han hører til de mest omtalte adelsmænd fra den tid, da han ved rigdom og indflydelse ragede op over de andre danske slægter, som endnu hævdede deres plads overfor de mægtige Reventlower, Alefelder og hvad ridder-skabets helt tyske eller fortyskede slægter ellers hed. Fra 1554 af ejede han både Hellevedgård og Gammelgård, medens han indtog stillingen som amtmand over Als (Sønderborg og Nørborg) og Kristian II's bevogter; som det fremgår heraf henregnede kongen ham til sine mest pålidelige mænd. Som sådan havde han alt viist sig i grevefejden, da han ved forræderi faldt i hænderne på Kristian III's fjende, Kristoffer af Oldenburg.

Tomas Sture døde 30. November 1563, som det fremgår af hans prægtige ligsten i Notmark kirke; han var da ved 56 år gammel. Han overlevedes af sin hustru Barte Alefeld, datter af Peter Alefeld til Lindå i Angel, og hun nævnes i de følgende år som ejer af de to herregårde på Als; skattelisten af 1565 opfører hende med 68 gårde; nogle år senere har hun endog 117. Der siges, at de svenske Sturer rejste påstand på slægtens jordegods, som formentligt lensgods, der kun kunde gå i arv i mandstammen; men en sådan arveret kendtes ikke i Sønderjylland.

Ægtefolkenes eneste overlevende datter Katrine Sture ægtede den holstenske adelsmand Hans Blome til Sehedorf og tilførte ham alle sine ejendomme. Han var hertug Hans's amtmand i Sønderborg. De solgte ved skøde af hellig tre kongers dag 1584 de to herregårde med alt tilliggende gods til hertugen for en rede købesum af 175,000 rd., d. e. 700,000 kroner; skødet er medunderskrevet af „Barte Stur“, moderen, der da altså endnu var i live. Til Helleved og Gammelgård lå dengang henholdsvis 60 og 53 gårde, der alle opregnes i skødet, med deres bønder og landgilde. Kort efter (2 Maj 1584) solgte Hans Blome iøvrigt endvidere Stormsgård med tilliggende, i Slogsherred, til hertug Adolf af Gottorp, for 24,500 rd. (98,000 kroner). Dette gods var en arv, Tomas Sture havde fået efter sin moders søskendebarn, Morits Alefeld til Satrupholm.

Blandt faddere på Rønhave nævnes også Joakim Brejde og hans hustru Ermgard (1550 og 1556). De ejede Søby i Notmark sogn, den senere Rumorsgård. Gården er vistnok erhvervet af Otte Brejde, en søn af Povl til Hesel ved Slien († 1504), ved ægteskab med Anna af den slægt, som senere kaldes Fikkesen, en gammel slægt fra Als, hvis våben, et (rødt) hjortehorn og 2 (blå) bølger (i sølv), findes på hendes gravsten. Brødrene Fikke og Henrik Lavridsen var alt i Erik af Pommerns tid gået til kongeriget og der kendes ingen anden ætlinge af slægten på Als end Anna til Søbo.

Otte Brejde nævnes alt 1506 og ofte senere blandt landets adel; han døde 1544, pinsenatten, og ligger begravet i Notmark kirke. Ved skatten 1543 sættes han til 6 heste og 50 gårde, hvoraf dog kun 13 på Als, medens 4 lå i

Sundved, 16 i Angel, 9 i Haderslevvegnen, 7 vesterpå. Anna Brejde døde 1551, lørdagen efter mortensdag, og blev begravet ved mandens side. Søby gik i arv til sønnen Joakim, der var gift med Ermgard (Armgard) Alefeld. De havde en datter Anna Brejde, som (senest 1579) ægtede Ditlev Rumor, en søn af Asmus Rumor til Røst, der atter var broder til Jørgen Stures hustru. Senere arvede Ditlev Rumor efter sin fader Dyttebøl og Udmark (Urmark, fortysket Ohrfeld!) i Angel. Søby solgte han til hertug Hans, med 17 gårde og 2 møller, for 33,000 rd. (132,000 kroner). Købebrevet er udstedt 1. Sept. 1600. Det kalder endnu gården ved sit gamle navn; senere kaldtes den efter sin sidste ejer Rumorsgård.

Dermed er da rækken af de større og mere bekendte herregårde på Als udtømt. Der er dog endnu et par, som fortjener særlig omtale og om hvilke muligvis yderligere oplysninger måtte kunne findes af overleveringen på selve stedet.

Således nævnes jo foran en Erik Kristjernsen til Stensgård, tillige ejer af Tandsgård, som 1494 afhænder sit gods. Stensgård var pantsat til Goske Rantzov, og dennes søn Tønnes Rantzov solgte det senere til kong Hans. I jordebogen for 1535 siges 4 gårde i Tandset og 5 i Himmark at hidrøre fra denne Tønnes. Erik Kristjernsens våbenmærke, et hjerte og en lilje, er ikke genfundet hos andre adelsmænd her i landet. Muligvis er den væbner Nils Kristjernsen, som 1487 er vidne ved Peder Stures gavebrev, en broder til ham.

Endvidere kunde man fristes til at holde Erik Eriksen til Egstrupgård (Jestrup), der nævnes som fadder på Rønhave 1550, for en søn af ham. Vist er det

i alle tilfælde, at også han må have været adelsmand, efter det selskab, han forekommer i. 1559 nævnes endvidere fru Karen og 1556 jomfru Barbara fra samme sted. Der findes endnu spor af en gammel herregård i Jestrup, der ligesom Stensgård hører til Tandslet sogn. I landregistret eller plov tallene forekommer derimod ingen af disse gårde.

Det samme er tilfældet med den gamle gård Kegnes, der alt 1373 overdrages til kong Valdemar Atterdag af Hans Tormendsen; han havde den i pant af hertug Henrik for 100 mark. I Erik af Pommerns tid er der opført en stærk befæstning, som kaldes Kegborg; dennes volde findes endnu ved drejet fra halvøen, syd for Høruphav. Det er jo øjensynligt det høje nes, som her springer frem i øst, der har givet stederne navn.

Kong Hans gav Kegnesgård i forleuing til Karsten Kukenmoder, der var hans foged i Tandslet og Lysabild sogne, som også senere kaldes hans len. Det har altså rimeligvis været fogedgård i denne del af Sønderherred. Kong Fredrik I. stadfæstede 1527 og Kristian III. 1533 denne forleuing på Karsten Kukenmoders levetid. Hvorfra denne mand havde sin oprindelse, er ikke bekendt.

I året 1543 nævnes en fru Marie Munkes til „Karkesgarde“; men da hun 1549 nævnes til Kegnesgård, må hint være en af de talrige forskrivninger af danske navne i de tysk affattede lister; det er ofte vanskeligt at kende det rette navn gennem forvanskningen. Hun forekommer endnu ved 1564, men nævnes ikke mere i det lidt yngre mandtal.

I „Danske Atlas“ (VII 435) fortælles, at Kegnesgård, der som alle andre ejendomme endte med at tilfalde hertug

Hans af Sønderborg, af kong Kristian IV. var givet til hans livkarl Tomas Kylling.

Hvorfra denne efterretning hidrører, kan ikke ses, og det må derfor stå ved sit værd, hvad der ligger til grund for den. Kristian IV. ejede næppe noget som helst på Als, hans fader havde ved et mageskifte (1584) overdraget alle kronens ejendomme til sin broder; blandt disse nævnes heller ikke Kegnesgård. Der boede iøvrigt en slægt ved navn Kylling i Assens, en rådmand Lavrids Kylling og hans søn, den bekendte botaniker Peter Kylling.

I Tandslet sogn fandtes der endnu en gammel gård: Ærtbjerggård. Den nævnes i et landregister fra 1565 med Baltasar Kerberg som ejer. Samme år stævnes denne mand af Didrik Høk for landretten i anledning af et pantebrev og købebrev på noget arvegods (gårde). Nærmere antydning herom fås af et lidt ældre landregister, i hvilket Kerbergs navn er sat istedenfor fru Drude Høk til Ulkebøl. Både han og hun findes andetsteds nævnte til denne by, fru Drude helt tilbage til år 1534, da hun opføres med 4 gårde. Hun er øjensynligt enke efter Goske Høk, der nævnes her 1530. Da nu Didrik Høk (til Kærstrup, fra 1585 til Avnbølgård, Årbøger 1891, 58, 80) påtaler Kerbergs jordegods, må Goske have været en nær slægtning af ham, uden al tvivl en farbroder, opnævnt efter sin morfader Goske Holk. Dette vilde da også forklare, at han har haft gods i Ulkebøl, nemlig en søsterpart i Rønhave efter sin moder Anna Holk.

De fire gårde, om hvilke der her er tale (1534), synes uforandrede at være holdte sammen, indtil de gik over til Baltasar Kerberg; denne nævnes nemlig med dem

i skattemandtallet fra omtrent 1570 og kaldes da til „Ulkebølgård“. Han forekommer blandt fadderne på Rønhave 1556 og kaldes her til Ærtbjerggård; dette viser, at denne gård har tilhørt ham, før han ved køb eller som pant fik Drude Høks fire gårde i Ulkebøl, på hvilke slægten senere gjorde påstand, uden dog, som det synes, at opnå noget.

Iøvrigt ses det af et kongebrev af 1538, at fru Drude Høk alt dengang var død, ligesom manden, og at de havde efterladt sig umyndige børn, kun sønnen Fabian var myndig. Men han styrede fædrene arven så slet, at de to amtmænd på øen blev satte til at tage vare på ham. Det må da antages, at børnene er blevne ved gårdene i de følgende år, men er døde uden livsarvinger, medens moderens navn fremdeles er bleven nævnt i mandtallene. Således kan det også være kommen, at de ved den sidstes død var pantsatte eller solgte til en pengemand i Sønderborg.

Hvad Baltasar Kerberg angår, da tilhørte han jo uden al tvivl den bekendte købmandsslægt af dette navn i Sønderborg. Det var ikke ualmindeligt, at enkelte storborgere erhvervede jordegods og derved kom til at gå i lag med adelen, om denne end ikke anerkendte deres fulde jævnbyrdighed. Det er således betegnende at „Balsar Kærberrig“ nævnes blandt de sidste blandt fadderne på Rønhave, efter husfogden fra Sønderborg. Også den bekendte storborger i Flensborg Povl Pajsen havde ejet jordegods på Als; hertugen købte 1577 to gårde af ham i Tårup, uden at han dog synes at have haft nogen ældre herregård her på øen. Hans slægt var imidlertid fuldt ud adelig, og førte en harniskklædt væbnet arm i sit våben.

Ved år 1600 eller kort efter synes hele Als således at have været i hertugens eje, dels som kongeligt len (fevdum), dels som arvegods (allodium). Da øen et par menneskealdere efter ved dom frakendtes hans efterfølgere, skelnedes der endnu for hver enkelt gårds vedkommende mellem de to slags besiddelse.

Når der iøvrigt siges, at hertug Hans ialt fjernede 17 adelige slægter fra deres nedarvede ejendomme på Als og Sundved, vil man af det her meddelte vistnok kunne opstille den fuldstændige liste over disse slægter, selv om det i et og andet tilfælde kan være noget tvivlsomt, hvorledes man dengang har regnet.

Tillæg.

Herremændene på Als i det 16. århundrede.

I. Slægten Holk.

Goske Holk til Ballegård (og Rønhave?)
g. m. Anna Pogwi ch til Holbæk.

<p><i>Hartvig.</i> 1506 g. m. en Rixdorp</p>	<p><i>Dorothea.</i> g. m. Erik (Rosenkrans)</p>	<p><i>Bertel.</i> † 1535 Rønhave. g. m. Karen Lund</p>	<p><i>Anna.</i> g. m. Didrik Høk. Holbæk.</p>
<p><i>Goske.</i> Ballegård. † c. 1560.</p>	<p>Goske, Iver Eriksen. Kr. 2. s. Kågsbøl. Kansler</p>	<p>Goske Høk. Ulkebøl.</p>	<p><i>Jesper.</i> † før 1543. g. m. Bege Gjordsen † 1553.</p>
	<p><i>Henrik.</i> † 1579. Rønhave. Ballegård.</p>	<p><i>Karen.</i> g. m. Benedikt Sehested. Melvedgård.</p>	<p><i>Karen.</i> g. m. 1) Klavs Emmiksen. 2) Hans Blome.</p>
	<p><i>Bertel. Anders. Dillev. Kristian</i></p>	<p><i>Anna. Rejmer</i> g. m. Naskersgård.</p>	<p>Erik Jørgen Hans Emmiksen, Blome. † 1554 Melsgård. † 1591. Ornun.</p>
	<p>Greve, feltmarskal, † 1633.</p>	<p><i>Kristian.</i> Jørgen Hartvigsen. Munkgård.</p>	

